

KÁSA KATALIN

A gazdasági versenyképesség területi különbségei Magyarországon

Napjainkban a gazdaság teljesítményének megítélésével összefüggésben az egyik leggyakrabban használt kifejezés a versenyképesség, amely számos megközelítésben vizsgálható. Az országok, régiók versenyképessége nem régi keletű fogalom, ezzel szemben a vállalatok sikerének, versenyképességének vizsgálatával jóval korábban kezdtek foglalkozni.

A nemzeti szinten értelmezett versenyképesség fogalma az 1980-as években terjedt el az Amerikai Egyesült Államokban. Az 1990-es évek elejétől már az OECD, illetve az EU is a versenyképességre támaszkodva határozta meg gazdaságpolitikai és gazdaságfejlesztési javaslatait. Ekkor alakult ki a versenyképesség egységes fogalma, amely az OECD 1992. évi meghatározása alapján: a vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek és nemzetek feletti régiók képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatási szint tartós létrehozására, miközben a nemzetközi (globális) versenynek ki vannak téve. Tehát a versenyképesség azt tükrözi, hogy egy adott ország mennyire képes a világpiacon versenyben is helytálló termékek termelésére az ország lakóinak jólétnövekedése mellett.

A versenyképesség számszerű meghatározása egyetlen jelzővel nem lehetséges, vizsgálatához többféle statisztikai mutatót használhatunk fel. Általánosságban elmondható, hogy azoknak a régióknak a versenyképessége a legkedvezőbb, amelyek gazdasági teljesítménye átlag feletti. Így a gazdasági mutatók közül a versenyképesség összehasonlítására felhasználhatjuk a GDP mutatóit, a vállalkozások jellemzőit, a beruházások mértékét, összetételét. A versenyképességet befolyásolja az egyes térségek infrastrukturális ellátottsága, a humán erőforrás demográfiai, képzettségi jellemzője, valamint az innovációs teljesítményt meghatározó szellemi tőke jelenléte, továbbá olyan nem számszerűsíthető tényezők, mint a térség politikai, jogi, intézményi stabilitása, a társadalom jellemzői, a munkakultúra és a pénzügyi környezet fejlettsége.

Az elmúlt másfél évtizedben Magyarországot gyökeres változások jellemezték. A korábbi gazdasági szerkezet átalakult, a külföldi tőkebefektetésekkel, a privatizációval, valamint új vállalkozások alapításával sok magánvállalkozás jött létre a számos vállalkozási típusban. Az 1990-es évtized elején az átalakulással járó problémák következtében a gazdaság teljesítménye visszaesett. Az évtized közepétől azonban a konjunktúra időszakok következtek, mely az évtized végéig egyre erősödött. Az új évezredben a magyar gazdaság fejlődése töretlen, bár a világgazdasági kedvezőtlen hatások következtében a növekedés üteme kissé lassult. A gazdaság átalakulásában és a fejlődésben jelentős különbségek figyelhetők meg az egyes területek között.

A versenyképesség területi különbségeit befolyásoló tényezők

Bruttó hazai termék, a gazdaság szerkezete

A Központi Statisztikai Hivatal 1994 óta teszi közzé a régiókra vonatkozóan a gazdaság regionális fejlettségi mérőszámát, az egy főre jutó GDP értékét, mely szerint Közép-Magyarország foglalja el az első helyet a régiók rangsorában Nyugat-Dunántúl és Közép-Dunántúl előtt. A többi négy régió lemaradása jelentős, hazánk leghátrányosabb területei Észak-Alföld és Észak-Magyarország.

Az 1994 óta eltelt időszakban minden régióban növekedett az egy főre jutó GDP értéke, a fejlődés üteme azonban lényegesen különböző. Az 1990-es évek első felében jobban teljesítő régiók fejlődése dinamikusabb volt, mint az eleve hátrányos helyzetűeké, így az ország egyes térségei között megfigyelhető eltérések nem csökkentek, sőt növekedtek. 2003-ban a legfejlettebb Közép-Magyarország és a legalacsonyabb értéket produkáló Észak-Magyarország közötti hányados 2,5-szeres, ami 1994-ben 2,1-szeres volt.

Az egyes területek fejlődésének változása az egy főre jutó GDP mutatójának országos átlagtól való eltéréseiben is megfigyelhető. A régiók közül csupán Közép-Magyarország és Nyugat-Dunántúl teljesített az átlag felett, és különbség növekedett egy évtized alatt. A többi régió esetében az egy főre jutó GDP értéke mindvé-

gig elmaradt az országos átlagtól, közülük egyedül Közép-Dunántúl tudta hátrányát mérsékelni 1994 és 2003 között.

1. táblázat

A bruttó hazai termék, 2003

Régió	A GDP megoszlása, %	Egy főre jutó GDP				
		ezer Ft	az 1994. évi	az országos átlag	a legfejlettebb régió	az EU-25 átlagának
Közép-Magyarország	44,9	2 927	472,9	161,0	100,0	96,4
Közép-Dunántúl	10,2	1 679	457,5	92,4	57,4	55,4
Nyugat-Dunántúl	10,7	1 955	456,8	107,6	66,8	64,4
Dél-Dunántúl	7,0	1 301	364,4	71,6	44,4	42,9
Észak-Magyarország	8,1	1 162	392,6	64,0	39,7	38,3
Észak-Alföld	10,0	1 187	378,0	65,3	40,6	39,1
Dél-Alföld	9,2	1 236	349,2	68,0	42,2	40,7
<i>Ország összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>1 817</i>	<i>427,5</i>	<i>–</i>	<i>–</i>	<i>59,9</i>

Nemzetközi összehasonlításban a magyarországi régiók fejlettsége számottevő elmaradást mutat. A legjobban teljesítő Közép-Magyarország az Európai Unió régiói (NUTS II) között csupán a középmezőnyben, a többi régió pedig az utolsó harmadban található. Az ország középső térségének előnye mögött alapvetően Budapest teljesítménye áll. Az egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson mérve 2003-ban Budapesten 24,5%-kal haladta meg az Európai Unió átlagát. Közép-Magyarország az Unió átlagának 96,4%-át érte el. A többi régióban a mutató ennél jóval kedvezőtlenebb.

A bruttó hozzáadott érték gazdasági ágak szerinti összetétele azt mutatja, hogy minden régióban a szolgáltatások dominanciája érvényesül, illetve az ipar súlya jelentős. A szolgáltatóágazatok a régiók közül Közép-Magyarországon – az országos átlagot jelentősen meghaladva – képviselték a legmagasabb arányt (2003-ban 76,3%). Dél-Dunántúlon, valamint az alföldi régiókban a súlyuk meghaladta a 60%-ot, ahol a mezőgazdaság is jóval nagyobb jelentőségű az átlagosnál. A szolgáltatási ágazatok hányada a közép- és a nyugat-dunántúli régióban a legalacsonyabb, az ipar részaránya viszont 40%-os.

Foglalkoztatás, munkatermelékenység

A népesség gazdasági aktivitása az ország egyes területein eltérő. A 15–74 éves népesség tekintetében a foglalkoztatási arány Közép-Magyarországon, valamint Közép- és Nyugat-Dunántúlon meghaladta az 55%-ot, ezzel szemben a többi térségben számottevően elmaradt az 51%-os országos átlagtól.

A gazdasági aktivitás e különbségei hosszabb idő alatt alakultak ki. A foglalkoztatottságban jelentős változások történtek az 1990 óta eltelt időszakban. A foglalkoztatottak száma a gazdaság visszaesésének következtében előbb csökkent, majd a fellendüléssel 1997-től emelkedésnek indult. Ezzel együtt a foglalkoztatás szerkezete is átalakult, és térségenként különböző. Az ipar és a szolgáltatóágazatok által alkalmazottak hányada növekedett, míg a mezőgazdaságban dolgozóké csökkent.

2004-ben Magyarországon a munkavállalók több mint hattizede a szolgáltatásban, mintegy negyede az iparban dolgozott. Közép-Dunántúlon és Nyugat-Dunántúlon az országos átlagnál nagyobb az iparban foglalkoztatottak hányada, meghaladta az egyharmadot. A közép-magyarországi régióban az ágazat szerepe ebből a szempontból lényegesen kisebb, viszont a szolgáltatási szektor az átlagosnál nagyobb létszámú munkaerőt alkalmaz. A mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya Dél-Dunántúlon, valamint Észak- és Dél-Alföldön a legmagasabb (8,5 és 7,6, illetve 11,2%) az országos átlagot képviselő 5,3%-kal szemben.

A munka termelékenységét jelző, egy foglalkoztatottra jutó GDP tekintetében is jelentős különbségek figyelhetők meg az ország térségei között. A mutató értéke Közép-Magyarországon kimagasló, 2003-ban közel 7 millió forintot tett ki, 4 millió feletti, illetve ahhoz közeli értéket pedig a nyugat- és közép-dunántúli régióban teljesítettek. A többi térség elmaradása az országoshoz viszonyítva jelentős, a munkatermelékenység az átlag 72–76%-át érte el. 2003-ban az egy foglalkoztatottra jutó GDP növekedése két régióban – Nyugat-Dunántúlon

és Dél-Alföldön – haladta meg az egy főre vetített mutató növekedési ütemét, azonban ez mindkét régióban a foglalkoztatottak számának csökkenéséből eredt.

2. táblázat

A foglalkoztatási arány és a munkanélküliség, 2004

(százalék)

Régió	Aktivitási arány ^{a)}	Foglalkoztatási arány ^{a)}	Munkanélküliségi ráta ^{a)}	A munkanélküliek közül		
				a pályakezdekők	a fizikai és szellemi foglalkozásúak	
					aránya	
Közép-Magyarország	59,0	56,3	4,5	5,4	66,9	33,1
Közép-Dunántúl	56,9	53,7	5,6	7,7	80,6	19,4
Nyugat-Dunántúl	57,2	54,5	4,6	6,6	80,4	19,6
Dél-Dunántúl	50,1	46,4	7,3	8,5	85,7	14,3
Észak-Magyarország	49,3	44,6	9,7	9,4	86,7	13,3
Észak-Alföld	48,5	45,0	7,2	10,7	86,2	13,8
Dél-Alföld	50,5	47,3	6,3	9,5	81,5	18,5
<i>Ország összesen</i>	<i>53,8</i>	<i>50,5</i>	<i>6,1</i>	<i>8,8</i>	<i>82,6</i>	<i>17,4</i>

a) Forrás: a KSH lakossági munkaerő-felmérése.

A foglalkoztatottság változásával párhuzamosan módosult a munkanélküliség, jelentős területi különbségek alakultak ki. 2004-ben az ország déli és keleti területein a munkanélküliségi ráta 6,3 és 9,7% között szóródott, viszont a Dunántúl északi és nyugati részén, valamint Közép-Magyarországon 6% alatti volt.

A 2004-ben regisztrált munkanélküliek jelentős része középfokú, ezen belül is legtöbbször szakmunkás-képesítéssel rendelkező, 42,7%-uknak pedig általános iskolai végzettsége volt, vagy még az sem. A diplomás munkanélküliek aránya hazánk legfejlettebb, központi régiójában a legnagyobb, mintegy 10%-os, ami összefügg a pályakezdő munkanélküliek számával. Ezzel szemben a legfejlettebb nyolc osztályt végzettek hányada az észak-magyarországi régióban a legnagyobb.

A foglalkoztatási különbségek jelentős mértékben befolyásolják a lakosság vándorlását. A vándorlók többsége olyan területekre költözik el, ahol nagyobb a munkalehetőség, magasabb az átlagkereset, valamint az életszínvonal. Magyarországon a belföldi vándorlás mértéke az elmúlt években kismértékben növekedett, 2003-ban az 1000 lakosra számított mutatója 43,0 volt. A vándorlás fő iránya az ország központi területe, valamint a Dunántúl északi és nyugati térségei. A közép-magyarországi, a nyugat-dunántúli, valamint a közép-dunántúli régió vándorlási nyereséget ért el, míg a többi területen az elvándorlás a jellemző.

A gazdasági versenyképesség szempontjából mind fontosabb szerepet kap a munkaerő mobilitása. Néhány területen a vállalkozások megtelepedését akadályozza a szakképzett munkaerő hiánya, mely vándorlással feloldhatóvá válna. A munkaerő mobilitását azonban korlátozzák az ország egyes területei közötti különbségek, mind a munkabérekben, mind az ingatlanok piaci árában. Magyarországon a lakásállomány szerkezetében hagyományosan kis hányadot képviselnek a bérlások, a meglévők iránt azonban alacsony a piaci kereslet a bérleti díjak átlagkeresetekhez viszonyított nagysága miatt.

Vállalkozási környezet, külföldi tőke

Az elmúlt 14 évben folyamatosan emelkedett a gazdasági szervezetek száma. 2004 végén az országban 872 ezer vállalkozás működött, melyek száma a nyolcvanas évek végén hozott társasági törvény hatására kezdett el gyarapodni. A növekedés a kilencvenes évek első öt éve alatt kiugró, ezt követően pedig kisebb mértékű, de folyamatos volt, 1996–2004 között átlagosan mintegy egynegyedét tett ki. A vállalkozások döntő többsége a közép-magyarországi régiót választotta székhelyül, 2004-ben több mint 342 ezret itt tartottak nyilván.

2004-ben Magyarországon 1000 lakosra átlagosan 86 működő vállalkozás jutott. Átlagon felüli mutatóérték csupán Közép-Magyarországot jellemezte, illetve Nyugat-Dunántúlon volt átlaghoz közeli.

Az 1990 óta eltelt időszakban mindvégig Közép-Magyarországon volt a legnagyobb a vállalkozássűrűség, az észak-alföldi és az észak-magyarországi régió pedig nem tudott változtatni hátrányos helyzetén. A régiók

rangsorában Nyugat-Dunántúl az elmúlt évtized közepén került a második helyre, míg Közép-Dunántúlon ez a mutató folyamatosan javult, Dél-Dunántúlon és Dél-Alföldön pedig romlott.

A vállalkozások közül az egyéni és a társas formában működők gyakorisága hasonló. 2004-ben a társas vállalkozások aránya országosan 47,7% volt. A régiók közül ennél sokkal kedvezőbb, 60%-nál nagyobb hányad Közép-Magyarországot jellemezte, az ország többi területén az egyéni vállalkozások domináltak. A társas vállalkozások átlagosan 44,5%-a betéti, 44,1%-a pedig korlátolt felelősségű társasági formában tevékenykedett. A minimális tőkével alapítható betéti társaságok hányada a Dunától keletre fekvő területeken, valamint Dél-Dunántúlon nagyobb az átlagosnál, a korlátolt felelősségűek aránya pedig Közép-Magyar-országon kiemelkedő.

2004-ben a társas vállalkozások 92,4%-a mikrovállalkozás volt, 10 főnél kevesebb alkalmazottal tevékenykedett. E tekintetben nincs számottevő különbség az egyes térségek között. A 250 főnél magasabb létszámú működő társas vállalkozások száma országosan nem érte el az ezret. Ezen nagyobb vállalkozások zöme (38,4%) a közép-magyarországi régióban, 13,7, illetve 13,3%-uk pedig Nyugat-Dunántúlon, valamint Közép-Dunántúlon folytatta tevékenységét.

3. táblázat

Működő vállalkozások, 2004

Régió	Vállalkozás összesen	Ebből: társas vállalkozás	A társas vállalkozások száma		1000 lakosra jutó működő vállalkozás ^{a)}	10 000 lakosra jutó külföldi érdekelt-ségű vállalkozás ^{a)}	Egy külföldi érdekelt-ségű vállalkozásra jutó külföldi befektetés, ^{a)} millió Ft
			10-nél kevesebb	250-nél több			
			foglalkoztatottal				
Közép-Magyarország	342 511	211 621	198 444	361	121	57,6	331,9
Közép-Dunántúl	89 124	35 446	32 328	125	80	15,6	495,7
Nyugat-Dunántúl	85 149	32 712	29 727	129	85	25,5	402,5
Dél-Dunántúl	75 764	29 988	27 549	57	78	13,6	117,6
Észak-Magyarország	77 632	29 651	27 022	87	61	6,1	617,5
Észak-Alföld	102 199	40 061	36 486	95	66	16,8	166,7
Dél-Alföld	99 216	36 272	32 678	86	73	10,9	136,6
<i>Ország összesen^{b)}</i>	<i>871 956</i>	<i>415 879</i>	<i>384 361</i>	<i>941</i>	<i>86</i>	<i>26,5</i>	<i>325,0</i>

a) 2003-ban.

b) A külföldön működőkkel együtt.

A gazdaság szerkezetének átalakításában jelentős szerepe volt a *külföldi tőkének*. Magyarország már a rendszerváltás előtt is aktív gazdasági kapcsolatokat tartott fenn a KGST-n kívüli országokkal, s ez a kapcsolatrendszer az 1990-es években egyre inkább erősödött. A tőkevonás tekintetében a közép-európai térségben Magyarország volt a legsikeresebb. Az elért teljesítmény alapvetően a piaczgazdasági intézményrendszer korán megkezdett kiépítésére és a privatizáció jellegzetességeire vezethető vissza. A külföldi működő tőke éves beáramlása 1993–1995 között kimagasló mértéket ért el. Hazánkban a zöldmezős beruházások aránya is meglehetősen magas volt. A legjelentősebb befektetések Németországból, Ausztriából, az USA-ból és Hollandiából érkeztek. 2003 végén Magyarországon a külföldi működőtőke-állomány 9706,6 milliárd forintot tett ki.

2003-ban országosan közel 26 800 külföldi érdekelt-ségű vállalkozást tartottak nyilván, mintegy 10 000 milliárd forint saját tőkével, amelyen belül 86,6%-os volt a külföldi részesedés. Tevékenységük jelentőségét mutatja az is, hogy a teljes vállalati kör nettó árbevételének 44,7%-át, bruttó hozzáadott értékének 43,3%-át állították elő. A külföldi beruházások aránya az összes beruházáson belül mintegy negyted. Az alkalmazásban állók mintegy negyedét foglalkoztatták a külföldi érdekelt-ségű szervezetek.

A külföldi tőkével működő vállalkozások száma s a befektetés nagysága az egyes régiókban számottevően eltérő: Közép-Magyarországon kiemelkedő, elsősorban Budapest központi szerepéből következően. A külföldi befektetőket elsősorban azok a területek vonzzák, ahol kedvező a földrajzi elhelyezkedés, a demográfiai és munkaerő-piaci összetétel, jó a közlekedési, infrastrukturális helyzet, megfelelő a gazdaság szerkezete. Figyelemre méltó, hogy bár a külföldi érdekeltségű vállalkozások száma az észak-magyarországi régióban a legalacsonyabb, az egy vállalkozásra jutó külföldi befektetés itt a legnagyobb. A külföldi tőke aránya Nyugat- és Közép-Dunántúlon, valamint Észak-Alföldön kimagasló, 2003-ban meghaladta a 90%-ot.

2003-ban a 10 000 lakosra jutó külföldi érdekeltségű vállalkozások száma átlagosan 26,5 volt, ezen belül kimagaslott a közép-magyarországi mutató, ezt a nyugat-dunántúli követte átlag közeli értékkel. Az ország többi régiójában ennél jóval alacsonyabb volt ez a mutató.

A vállalkozások szerkezeti összetételét illetően elmondható, hogy a külföldi működő tőke a versenyképes, a nagy vállalkozásszámot regisztráló, valamint a tőkeigényes, csúcstechnológiát feltételező ágazatokba áramlott, ahol új gyártási kultúrák, termékek meghonosítását, illetve a korábbi kapacitások modernizálását eredményezte. 2003-ban Magyarországon a külföldi érdekeltségű vállalkozások több mint 40%-a a kereskedelem, javítás nemzetgazdasági ágban, több mint egynegyede az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás területén, és 14,0%-a az iparban működött. A kereskedelem, javítás ágazatban hányaduk az észak-alföldi régióban kiemelkedő (82,0%), az iparban tevékenységet végzőké pedig Észak-Magyarországon (36,5%) a legnagyobb. Érdekes, hogy a külföldi érdekeltségű vállalkozások közül a mezőgazdaságban működők száma és aránya Nyugat-Dunántúlon (11,0%) a legmagasabb (miközben az országos átlag 3,0%), ahol az ágazat gazdasági jelentősége az egyik legkisebb.

Beruházások, infrastrukturális jellemzők

2004-ben Magyarországon 4076 milliárd forint értékben történt *beruházás*. Közép-Magyarország a legsikeresebb, hiszen a fejlesztések fele itt valósult meg, nyolcada Közép-Dunántúlon, míg legkisebb hányada (5,8%) Dél-Dunántúlon realizálódott.

A nemzetgazdaság beruházásaiban a közép-magyarországi régió korábban is jellemző átlagnál nagyobb aránya az elmúlt 15 évben tovább emelkedett, miközben Dél-Dunántúli és a két alföldi régióé jelentősen visszaesett.

A beruházások anyagi-műszaki összetételét nézve 2004-ben 55,3%-uk gép, berendezés, jármű, 43,5% pedig épület, egyéb építmény volt. A régiók közül háromban – Közép- és Nyugat-Dunántúlon, valamint Észak-Magyarországon – a gépberuházások hányada nagyobb volt az átlagnál. Országosan a gép-, berendezés-, járműbeszerzések mintegy fele importból származott, az import aránya Nyugat-Dunántúlon kiugróan magas (közel 70%), illetve Közép-Dunántúlon (több mint 60%) az országos átlagot szintén számottevően meghaladó volt, ugyanakkor a többi régióban 40–45%-ot ért el.

A gazdasági szervezetek beruházásainak nemzetgazdasági ágankénti megoszlása alapján a befektetések legnagyobb hányada – több mint 40%-a – az iparban, ötöde a szállítás, raktározás, posta, távközlés, 8,8%-a a kereskedelem, javítás területén valósult meg. Az ipari fejlesztések aránya Közép- és Nyugat-Dunántúlon, valamint Észak-Magyarországon jóval magasabb az átlagnál. Közép-Magyarországon a szolgáltatási szféra beruházásainak aránya is kiemelkedő.

A gazdasági versenyképességben jelentős szerepe van az *infrastrukturális ellátottságnak*, ami az 1990 óta eltelt időszakban Magyarországon nagymértékben javult. Fejlettségének fontosságát igazolja az a tény is, hogy a vállalkozássűrűség, a külföldi tőke jelenléte, valamint a foglalkoztatottság a kedvezőbb ellátottságú régiókban a legmagasabb.

Földrajzi elhelyezkedés szempontjából az ország nyugati, északnyugati területei kedvezőbb helyzetben vannak, ezzel szemben az ország keleti területei a nagyobb távolság és az úthálózat hiányosságai következtében hátrányosabb helyzetűek.

2004-ben Magyarország úthálózata 30 640 km volt, mintegy 900 km-rel hosszabb, mint 1990-ben. Legnagyobb mértékben az autópálya-hálózat bővült, 569 km-t tett ki, mely 2,1-szer hosszabb, mint 15 évvel korábban, de még nem elegendő. A közúthálózat a vasúthálózathoz hasonlóan sugaras szerkezetű, ami megnehezíti az egyes régiók, területek közötti kapcsolattartást, különösen az ország déli területeivel.

A 100 km²-re jutó főútvonalak hossza Közép-Magyarországon, Nyugat-Dunántúlon, valamint Közép-Dunántúlon a legmagasabb, a mutató értéke meghaladja, illetve megközelíti a 10 km-t. Ezzel szemben az

ország többi régiójában elmarad az országos átlagtól (7,7 km). Az előbbiekhöz hasonló sorrend figyelhető meg az egyes régiók között a személygépkocsi-ellátottságban is.

4. táblázat

Főbb infrastrukturális jellemzők, 2004

Régiók	Országos közút-hálózat, km	Ebből: autópálya, autótút, km	100 km ² -re jutó országos közút, km	1000 lakosra jutó személygépkocsi	A tehergépkocsi		1000 lakosra jutó távbeszélő fővonal
					száma	átlag-életkora	
Közép-Magyarország	2 605	158	37,7	342	127 656	8,7	471
Közép-Dunántúl	3 937	150	35,4	278	40 808	9,2	317
Nyugat-Dunántúl	4 935	96	43,6	291	37 640	9,0	358
Dél-Dunántúl	4 371	51	30,8	268	34 991	9,5	330
Észak-Magyarország	4 792	152	35,7	226	36 874	9,7	305
Észak-Alföld	4 969	18	28,0	229	48 294	9,4	275
Dél-Alföld	5 029	61	27,4	263	51 806	9,9	285
<i>Ország összesen</i>	<i>30 638</i>	<i>686</i>	<i>32,9</i>	<i>280</i>	<i>378 069</i>	<i>9,2</i>	<i>354</i>

A szárazföldi közlekedés mellett a légi úton való megközelíthetőség is kedvező hatást gyakorolhat a gazdaság fejlődésére. Magyarországon kiemelt szerepe van a Ferihegyi Nemzetközi Repülőtérnek. A kormányzati közlekedésfejlesztési stratégiában prioritást kapott a debreceni és a sármelléki repülőtér egymással összehangolt fejlesztése, a nemzetközi forgalomba történő hatékonyabb bekapcsolódás érdekében. A két kiemelt jelentőségű repülőtér mellett további regionális légikikötőket vontak be a fejlesztésekbe (a nyíregyházi, a pécsi, a szegedi, a taszári, a périt).

Az 1990-es évtizedben a telefonhálózat számottevően bővült, amelyhez a mobiltelefonok elterjedése is hozzájárult. Az utóbbiak szerepének növekedése a vezetékes telefonok számának az évtized végétől kezdődő csökkenését okozta. 2004 végén nem egész 3,6 millió távbeszélő-fővonalat és 8,7 millió mobil-előfizetést regisztráltak. Előbbiek esetében 1990 és 2004 között 3,6-szeres, utóbbiaknál pedig – ennél sokkal rövidebb idő alatt – 2000 és 2004 között 2,8-szeres gyarapodás következett be. A kommunikációs technológiában mind nagyobb szerepet tölt be az internet. Az internet-előfizetések száma meghaladta a 740 ezret, mely 3,2-szerese a négy évvel korábbiaknak.

A telefonellátottság az egyes régiókban eltérő, 2004-ben az 1000 lakosra jutó távbeszélő-fővonalak száma Közép-Magyarországon és Nyugat-Dunántúlon a legkedvezőbb volt, míg a többi régióban a mutató értéke elmaradt az országos átlagtól.

Humán erőforrás, kutatás-fejlesztés

A versenyképességre a népesség kedvező korösszetételén túl jelentős hatást gyakorol a humán erőforrás nagysága, összetétele, minősége. A gazdasági előnyök eléréséhez szakképzett munkaerőre van szükség. Magyarország lakosságának iskolai végzettsége sokat javult az elmúlt évtizedekben, egyre nagyobb hányada fejezte be az általános iskolát, szerzett középfokú vagy felsőfokú képesítést. A 2001. évi népszámlálás adatai szerint az egyes régiókban a népesség iskolai végzettsége különböző. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya a közép-magyarországi régióban kimagasló volt, 18,8%-os, ami 6,7 százalékponttal magasabb az országos átlagnál. Ugyanakkor hányaduk a két leghátrányosabb helyzetű régióban, Észak-Magyarországon és Észak-Alföldön volt a legkisebb, ahol emellett a középfokú képesítéssel rendelkezők sem érte el az átlagost. Azok viszont, akik az általános iskolát sem fejezték be, itt fordultak elő a legnagyobb arányban.

A népesség életkor szerinti összetételéből adódóan az 1000 lakosra jutó általános iskolások száma Észak-Magyarországon (97), valamint Észak-Alföldön (104) volt a legmagasabb, míg a közép-magyarországi régióban (80) a legalacsonyabb. Ezzel ellentétben a gimnazisták száma az ország ez utóbbi területén kimagasló (28), míg a többi régióban 20-22 tanuló jutott 1000 lakosra. A szakközépiskolások 1000 lakosra jutó száma Közép-Magyarországon, Nyugat-Dunántúlon és Észak-Magyarországon átlag feletti. Az egyetemek, főiskolák legna-

gyobb hányada a fővárosban található, a 2003/2004. tanévben 1000 lakosra 56 főiskolás és egyetemista jutott, 20-szal több az országos átlagnál.

A megfelelő szakképesítés mellett rendkívül fontos szerepe van a nyelvtudásnak, ma szinte minden diák tanul valamilyen idegen nyelvet iskolás éve alatt. A leggyakrabban oktatott nyelv az angol, a német és a francia. A 2003/2004. tanévben angolul az ország általános iskolai, gimnáziumi és szakközépiskolai tanulóinak több mint fele, németül 36,7%-a, franciául 2,3%-a tanult. Az angol nyelv a közép-magyarországi, az észak-magyarországi, valamint az alföldi régiókban a legnépszerűbb, míg németül – a földrajzi elhelyezkedésből adódóan – a nyugat-dunántúli diákok tanulnak a legnagyobb arányban.

A népszámláláskor megkérdezettek alacsony hányada válaszolt úgy, hogy beszél valamilyen idegen nyelvet. A két leggyakoribb nyelven, angolul és németül a lakosság mindössze tizede tudja megértetni magát.

Az oktatás nyújtotta lehetőségek mellett nagy jelentősége van a *kutatás-fejlesztésnek* is, amely elsősorban a felsőoktatáshoz kötődik, de egyre jelentősebb a vállalatokkal való együttműködés is. Az ország kutató-fejlesztő helyei között is a fővárosi dominancia érvényesül, több mint negytedük itt található. Az ország többi területén a kutatóintézmények száma jóval alacsonyabb. A ráfordítások tekintetében az előbbinél is nagyobb a különbség Budapest és a vidék között. 2004-ben a ráfordítások hattizede a főváros intézményeiben összpontosult a kutatási témák 51,3%-os hányadának köszönhetően. A kutatás-fejlesztésben (az oktatáshoz hasonlóan) a gazdasági fejlettségben elfoglalt helyzetével ellentétben nagyobb szerepe van az észak-alföldi, valamint a dél-alföldi régióknak. A kutatóhelyek egyenként több mint tizede e két régióban található, a ráfordítások 8,1, valamint 6,6%-át pedig itt használták fel.

Összefoglalás

A különböző gazdasági, társadalmi mutatók regionális szintű vizsgálata alapján megállapítható, hogy a versenyképesség több tényező függvénye, valamint szoros kapcsolatban áll a gazdasági teljesítőképességgel. Az ország legfejlettebb régióit megfigyelve látjuk, hogy előnyt jelent a kedvező földrajzi fekvés, a jó infrastruktúrális ellátottság, a megfelelő számban és összetételben rendelkezésre álló szakképzett munkaerő, továbbá a megtelepedett transznacionális vállalatok tevékenysége, exportja és tovagyrűző gazdasági húzóereje. A versenyképességben relatíve lemaradók hátránya elsősorban az infrastruktúra hiányosságaiból és a tökeszegénységből ered. Ez utóbbiak úthálózata ritka, kiépítése később kezdődött meg, valamint a kommunikációs eszközök hiányossága is kedvezőtlen befolyással bír. Az egyes területek fejlődési esélyeit jelentősen befolyásolja az átalakulás előtti társadalmi és gazdasági szerkezet. A hátrányosabb helyzetű régiókban is megindult ugyan a gazdasági struktúra változása, azonban ez az elavult technológiával működő, piacát veszített ágazatok recessziója, valamint a befektetések alacsonyabb szintje miatt lassabb volt.

Magyarországon a versenyképesség szempontjából Közép-Magyarország helyzete a legkedvezőbb, elsősorban a fővárosnak köszönhetően. Ezt követi Nyugat- és Közép-Dunántúl, ahol erőteljes az ipari teljesítmény, a termelés exportorientált. Dél-Dunántúl és Dél-Alföld jelentős mezőgazdasági potenciállal bír, elhelyezkedésük, a tőkebefektetések alacsonyabb szintje viszont kedvezőtlenül befolyásolja helyzetüket. A jelentős munkanélküliséggel és gazdasági problémákkal küzdő Észak-Magyarország és Észak-Alföld a versenyképesség szempontjából leghátrányosabb térségei az országnak, és ez leszakadásuk veszélyét is magában hordozza.

IRODALOM

- Dr. Cserhádi Ilona – Dr. Dobos Emilia – Molnár Zsolt:* Regionális fejlettség és tökevonzási képesség. Területi Statisztika 2005/1.
- Lengyel Imre:* A regionális versenyképességről. Közgazdasági Szemle, 2000. december.
- Rechnitzer János:* A területi stratégiák. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 1998
- Süli-Zakar István:* A terület- és településfejlesztés alapjai. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs 2003
- Szalavetz Andrea:* Gazdasági szerkezet és versenyképesség Magyarországon. Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet Műhelytanulmányok 59. szám, Budapest, 2004